

ÚJABB KUTATÁSOK AZ ÓBUDAI KIRÁLYI, ILLETVE KIRÁLYNÉI VÁR TERÜLETÉN

A Budapest III., Kálvin köz 2-3-4 sz. telkeken a ma álló református templom és parókia helyén és környékén a régészeti kutatások 1908-ban kezdődtek,¹ majd 1923-ban, 1934-35-ben,² 1949-51-ben³ folytatódtak. Jelenleg az óbudai szanálási munkálatokkal párhuzamosan 1974-től kezdődött a kutatás a Kálvin köz 1-3-7 sz. telkeken.

A feltárt romok a középkori királyi, majd királynéi vár maradványai.

A várra vonatkozó történeti adatokat és az eddigi régészeti kutatások eredményeit röviden a következőkben foglaljuk össze.⁴

Az óbudai vár építését 1212 és 1301 közé helyezi a kutatás. Nem valószínű ugyanis, hogy 1212-ben a király közvetlen az új vár vagy palota felépülésekor adományozta volna el a város területét a káptalannak. Ágnes királyné 1301-ben kelt oklevelében pedig már az óbudai királyi palota kijavításairól, esetleg újjáépítéséről szól.

Felépülésének oka elsősorban az esztergomi palota eladományozása volt.⁵ Esztergom elhagyása és a budavári palota felépülése között egy ideig királyi székhely szerepét is betöltötte.

1343-ban Nagy Lajos anyjának, Erzsébet királynénak adományozta, és ettől kezdve a középkor végéig a vár a hozzátartozó jövedelemmel együtt a mindenkori magyar királyné tulajdona volt.⁶

1355-ben a birtokviszonyok rendezése céljából Nagy Lajos Óbudát kettéosztatja királyi és káptalani városra. A város északi része lesz a káptalané, a déli része pedig a királyé. E határjárás Óbuda topográfiai kutatásának egyik legfőbb forrása.⁷

A leírás alapján a várhoz vezető ut a ferencesek kuriájától halad a királynéi majorság körül, a királyi colonusok házai mellett és kertjein keresztül, míg elérkezik egy árokig, mely a vár előtt van. Az árkot kettészeli egy nagy ut, mely Fehéregyházára vezet. Az árok két oldalán határjel van, melyek elválasztják az északra eső káptalani városrészt a délre eső királyi várostól. Majd ugyanez az ut a vár előtt elhaladva vezet le a Dunához.⁸

Feltételezhető, hogy a nagy épített Erzsébet királyné óbudai palotáján is dolgoztat. Ugyancsak építkezésről ad biztos hírt 1425-ben Borbála királyné oklevele, melyben téglavetőket kért óbudai kastélyának építéséhez.

Az eddigi régészeti kutatások⁹ négyzetes, kb. 30x30 m-es szabályos vár alaprajzát mutatják. (65. ábra). A kváderes falsíkból csupán keletre a templom apszisa és későbbi hozzáépítésként a csarnokfolyosó nyulik ki.

1908-ban került elő a románkori, nagyjából négyzetes, kapukkal és belső oszlopkötegekkel gazdagon tagolt előcsarnokszerű helyiség, mely esetleg egy torony alsó szintje lehetett. Ettől nyugatra és északra megtalálták az épület kváderes burkolatu támpillérekkel tagolt zárófalait. Erre a nyugati, majd déli zárófalra épült rá helyenként a ma álló református templom nyugati és déli fala. A déli oldalon csatornarendszer is előkerült, mely esetleg fűtőrendszerhez tartozott.

Az épület keleti zárófalából a tizszög öt oldalával záródó apszis - fütése miatt feltételezhetően erkély - nyulik ki az itt is támpilléres kváderes falból.

A templom az oszlopkapus előcsarnoktól - valószínűleg későbbi hozzáépítésként - keletre húzódik, apszisa a nyolcszög három oldalával záródott.

A templom és a lelkészlak között a középkori udvarra nyíló keleti és nyugati szárnyoszlopos románkori kapui is felszínre kerültek. Így tehát a központi udvar körül egy traktusos épületszárnyak húzódtak.

Az épület keleti falából, illetve az apszistól és a támpillértől indult ki három, karéjos élszedesű falpillér, majd egy szabadonálló pillér következett, és a szembeni oldalon egy sarokpillér zárta az Erzsébet-királyné-kori építkezésre mutató csarnokfolyosót.

Az épülettömböt több ponton kutatott kettős várfal vette körül.

A jelenlegi kutatás célja a vár keleti oldalának tisztázása volt. Ásatási eredményeinket a következőkben foglalhatom össze.

A vár Szent Erzsébet kápolnájának szentélyzáródását, illetve annak két támpillérét bontottuk ki. (262.kép) A támpillér 3 m mélységig, a bolygatatlan agyagra alapozott. A felmenő falból a sima élszedett alsó kváderkő és több helyen a kváderlenyomat is megmaradt, melyek egyben a külső járósíntet is megadják. (Atszf 103.64 m) Mindkét támpilléren a felmenő-, és az alapfal iránya és nagysága eltérő.

A szentélytől északra sárgás, kavicsos szint húzódott, melynek korát egyelőre leletanyag hiányában nem tudtuk meghatározni. Erre a szintre épült rá a szentély támpillérétől 1.80 m távolságra egy 1.50 m széles kelet-nyugat irányú középkori fal. Ettől északra egy ugyancsak középkori kelet-nyugat irányú 1.10 m széles támpillér részlete, mellette 2 m széles kelet-nyugat irányú római kori fal húzódott. (262.kép) A szentélytől délre ásatási szelvényünkbe egy római kori téglasir részlete is került.

Feladatunk a várfal, illetve rendszerének kutatása volt. Így feltártuk a belső várfalat teljes, mintegy 60 m-es hosszúságában, az észak-keleti saroktámpillértől kiindulva a déli zárófalig.

A várfal északkeleti sarkát, és külső támpillérét csak részletében tártuk fel,¹⁰ teljes tisztázására nem volt lehetőségünk. (263.kép) A saroktól 12 m-től kezdődően került feltárássra az észak-déli irányú keleti várfal. A keleti várfal két periódusát tudtuk elkülöníteni. Az alsó a XIII. században épült, majd ezt a falat egy sikra hozva, erre épült a XIV. századi fal, átlag 5 cm-el nyugatabbra tolva. E két periódust több helyen a metszetekben a beásások alapján is elkülöníthettük. (66/a.ábra) Kutatásunk jelenlegi állapotában még nem tudunk magyarázatot adni a várfal újjáépítésére. Mindkét fal törtkőből készült, kavicsos habarcsba rakott. A várfal szélességét csak két helyen tudtuk mérni, mindkét helyen 1.80 m volt. A fal keleti oldalát a távfűtő vezeték építésekor, illetve ujkori falakkal elbontották.¹¹ Kutatást ezért csak a várfal belső, nyugati oldalán végezhattunk, így jelenleg nem tudjuk, hogy a két várfal szélessége azonos volt-e. A várfal alapozási mélysége nem érte el a bolygatatlan agyagot és a templom szentélyétől távolsága csupán 2.20 m volt. A szentélytől északra talált kelet-nyugati irányú középkori fal a várfalig húzódott, de azzal nem épült össze.

Feltártuk a déli várfal keleti szakaszát is mintegy 5.60 m hosszúságban. A várfal több, mint 6 m mélységben a bolygatatlan agyagra alapozott. 50 cm széles zoklija két sor törtkőből épült. Felmenő falának alsó két sora kváderburkolatu, rajtuk A betűjelű kőfaragó jelekkel. (264.kép) Hasonlókat találtak a déli várfal már korábban feltárt szakaszán is.¹² A két sor kváder felett, azzal egy síkban törtkőből épült tovább a fal, mely 1.50 m magasságig maradt ránk. Ugyanez a fal a belső - északi - oldalán csak 80 cm-es volt és a kváder burkolat is hiányzott. (265.kép) A déli várfal szélessége 1.80 m volt.

Az ásatások eredményeként a keleti és déli várfal, vagyis a vár délkeleti belső sarka is kibontásra került. (265.kép) A két fal nem épült össze, alapozási mélységük is eltérő volt. Véleményünk szerint a korábbi, déli falhoz építették a keleti várfalat. A vár sarkának külső oldalát az ott lévő távfűtő vezeték miatt nem kutathattuk, így a sarok külső lezárását jelenleg nem ismerjük.

A déli várfal külső - déli - oldalán a bolygatatlan agyagig ujkori kerámiával keverték a rétegek. Római kori, középkori kerámia és középkori faragott kövek kerültek elő a feltételezhetően itt huzódó árok betöltéséből.

Ujkori betöltést találtunk a keleti várfal külső, keleti oldalán is, ahol több ponton 4-5 m mélységig mentünk le. Mindez arra mutat, hogy a belső várfal mentén a várat délről és keletről árok vette körül, melyet legalább is nagyrészt az ujkorban töltöttek fel.

Az eddigi kutatás szerint a várat kettős várfal övezte. A keleti oldalon a belső várfaltól mintegy 20 m távolságig huzzuk szelvényeinket, melyekben a külső várfalat nem találtuk meg. Nem tartjuk kizártnak azonban azt sem, hogy a falat az ujkorban kitermelték és nyomát az egységes ujkori feltöltés, illetve bolygatás miatt nem találtuk.

A vár délkeleti sarokpontjától északra 4.40 m-re egy 2.80 m széles kelet-nyugati irányú fal épült a keleti várfal mellé. Miután ásatási szelvényünkbe a falnak csak igen kis szakasza esett, a további kutatás fogja majd korát és funkcióját eldönteni.

A jelenlegi kutatások folyamán került elő a templomtól délre a csarnokfolyosó keleti oszlopsora. (266.kép) Az eddigi feltárások alapján¹³ építését a XIV. sz. közepére, az Erzsébet-kori építkezésekhez fűzzük. A feltárássra került sima karéjos élszedésű, lábuzatán rézsüs profilu pillérek műformái és nagysága azonosak a nyugati oldalon már korábban feltártakkal. A feltárt négy pillér közül a középső kettő szabadonálló középpillér, az első és utolsó pedig sarokpillér megoldásuak. A felmérések szerint az oszloppárok egymással szemben helyezkednek el mintegy 5 m távolságra. Az egyes oszlopok egymástól való távolsága pedig 4 m.¹⁴ Az északról számított második pilléren valószínűleg javítást végeztek.

A csarnokfolyosó így mintegy 14 m hosszú, 5 m széles, négy pillérpárra támaszkodó építmény alaprajzát adja.

A pillérsort korábbi falakra építették, melyeket azonos nivóra hoztak, illetve ahol nem volt fal csekély mélységig alálapoztak. Ezek az alapfalnak használt korábbi falak az általunk kutatott pontokon olyan amorf formát mutatnak, melyek magyarázatát csak a további kutatások adhatják meg. (268.kép) A falak korát sem tudjuk még biztosan megállapítani, de elképzelhető, hogy a kiásás határán talált római kori habarcsos szinthez tartoznak.

Az ujonnan feltárt pillérsortól keletre huzódik a vár keleti fala. A várfal nem halad párhuzamosan a csarnokfolyosó pillérsorával, hanem dél felé a köztük lévő távolság szűkül. A középpillérsor így a várfal és a csarnokfolyosó között még egy keskenyülő folyosót is közrefog. Az első és utolsó pilléreknél - vagyis a sarokpilléreknél - kifejezetten küszöbre utaló falazást is találtunk. A folyosó északi végén, ahol még a várfal viszonylag távolabb épült a pillértől, a várfalból kinyuló támpillérrel szűkítették a bejáratot. (267.kép) A folyosó járószintje a pillérek lábuzata és a küszöbszintek által meghatározott (átlag Atszf 103.75-103.65 m között) és ez a szint megegyezik a templom szentélyzáródásánál a kváder burkolat által meghatározott külső járószinttel. (Atszf 103.64 m)

x

Kutatásunkat viszonylag kis területen végeztük és majd csak az ásatások lezárása és a leletanyag feldolgozása után tudunk eredményeinkről részletesebben beszámolni.

Az óbudai királyi várral kapcsolatban számos történeti, régészeti, alaprajzi probléma merült fel, melyek a további kutatások fontosságát hangsúlyozzák.

A városalaprajz kialakulása, fejlődése szempontjából a vár topográfiai helyzetére a római kori kutatások új adatot szolgáltatnak. A II. és III. sz. -i tábor határolja északról a várat, keletről pedig a IV. sz. -i erődfal. Ezek alapján tehát a királyi várat a római kori táborok metszésének külső, délkeleti sarkába építették.

A Fővárosi Tanács Műemlék Felügyelősége távlati tervei szerint a királyi, illetve királynéi vár műemlékei bemutatásra kerül. Reméljük tehát, hogy a jövőben lehetőség lesz arra majd, hogy a vár megközelítőleg teljes területét feltárhassuk.

(Ábrák: 65-66, képek: 262-268)

JEGYZETEK

1. Lux Kálmán: Árpádkori építészeti maradványok Óbudán. Klny. A Magyar Mérnök- és Építész- Egylet Közlönye. 1916. 193-205.
2. Csemegi József: Hol állott egykor az óbudai királyi vár? Klny. A Magyar Mérnök és Építész- Egylet Közlönye. 1943. 1-11.
3. Gerevich László: Kálvin köz 2-3-4. Az óbudai királynéi vár maradványai. Bp. Műemlékei, II. 1962. 372-382.
4. A vár összefoglaló történeti leírását Gerevich L. Ua.: alapján közlöm.
László Gerevich: The Art of Buda and Pest in the Middle Ages. 1971. 20-21.
Kumorovitz L. Bernát: Adatok Budapest főváros Árpád-kori történetéhez. TBM 19. 1972. 7-37.
Budapest Története I. -II. 1973.
5. Fügedi Erik: Topográfia és városi fejlődés a középkori Óbudán. TBM 13. 1959. 7-56.
6. Fügedi E. Ua.: 15-16.
7. Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599-ig. 1938. 66-73.
8. Az 1355-ös határjárásra vonatkozóan ld. ue. kötetben Kumorovitz L. Bernát: I. Lajos király és Erzsébet anyakirályné 1355. aug. 17-i és 1356. okt. 17-i oklevele.
Bártfai Szabó L. Ua: 71. A 346. sz. 1356. okt. 17. átirata várra vonatkozó része a következő:
"... et abhinc transeundo vicum circa alogium seu domum coloni reginalis currit per ortos ad quoddam fossatum, quod est ante castrum, quod quidem fossatum dividitur per quandam viam magnam, per quam itur ad predictam ecclesiam albam Beate Virginis, in cuius fossati utriusque latere sunt due mete lapidee, quarum una ex parte septentrionali separat porcionem civitatis ecclesie cedenti et alia ex parte meridionali separat porcionem regalem. Per quam viam ante castrum tendit versus Danubium per vicum,..."
9. Összefoglaló leírását Gerevich L. Ua. alapján közlöm.
10. Az ásatási szelvény befejezését Kérdő Katalin végezte, akinek ezuton is köszönetet mondok munkájáért és ásatási eredményeinek átengedéséért.
11. Az ásatások a terület ujkori beépítettségéről is jelentős új eredményeket hoztak, melyeket majd az anyag teljes feldolgozásakor közlünk.
12. Csemegi J. Ua: 4.
Horváth Henrik: Budai kőfaragók és kőfaragójelek. 1935. XV/a. tábla 1-4, 6-8.
13. Csemegi J. Ua.: 2-3.
14. A pillérek az ujkori ház falába építve maradtak meg, és jelenleg a barokk falból való teljes kibontásuk még nem történt meg.

JÚLIA ALTMANN

RECENT RESEARCH IN THE AREA OF THE KING'S AND QUEEN'S CASTLES AT
ÓBUDA

At the site No. 2-3-4, Kálvin Lane, Budapest, 3rd district, works of uncovering the king's and or queen's castles of Óbuda have been, in course several times since 1908. Parallel with the city reconstruction works, the author was working in the sites No. 1., 3. and 7. Kálvin Lane.

The purpose of her research work conducted at present was to clear up the eastern side and the fortification system of the castle (Fig. 65.).

A length of about 60 m. of the eastern inner wall of the castle was opened up from the northern to the southern corner. Two periods of the wall were determined, its lower part was built in the 13th century and the one above it, consisting of rubble, in the 14th century.

Also the eastern section of the southern castle wall was uncovered. It was founded on undisturbed clay. Over its socle built of two courses of rubble-stones followed two courses of broad-stones; the further part of the upward wall was made of rubble. On the broad-stones mason's marks of the letter "A" could be found (Fig. 66/b., Plate 264.).

The eastern and northern walls of the castle were not built together, the depths of their foundations are different, too (Plate 268.). The eastern wall was built next to the earlier southern castle wall.

The author also tried to find the outer wall of the castle at the eastern side, still, as a result of its having been disturbed in recent times, she could not discover its traces.

Within the castle wall several medieval and Roman walls and courses of stonework were found, of which the functions will have to be determined by further research.

The termination of the sanctuary of the St. Elizabeth chapel with two buttresses was opened up (Plate 262.).

To the south of the church the eastern file of piers of a peristyle partly found earlier and dated to the 15th century was brought to light by research (Plate 266.). The piers were identical in size and artistic form, with the earlier, uncovered ones. The eastern file of piers had been built on top of earlier walls brought to an identical level. The explanation of the present amorphous forms of the walls is hoped to be given by further research (Plate 268.).

The eastern wall of the castle and the file of piers do not run parallel with one another but narrow towards the south. Between the corner piers and the castle wall a walling was found which reminds of a threshold (Plate 267.).

The author is confident that the elaboration of the finds and further works of uncovering will throw light upon a great number of problems of the history and of the ground-plans of the king's and queens's castles of Óbuda.

For the further research into the town-plan the studies of the Roman times served with new data about the topographic situation of the castle. According to these the castle was bordered by the 2-3rd A. D. century camp from the north and by the 4th century A. D. wall of the fort from the east. Thus the castle was built outside of the south-eastern corner of the intersection of the Roman camps.

(Figures: 65-66, plates: 262-268)

ЮЛИЯ АЛЬТМАНН:

НОВЫЕ РАСКОПКИ НА ТЕРРИТОРИИ КРЕПОСТИ КОРОЛЯ И КОРОЛЕВЫ В ОБУДЕ

Начиная с 1908 г., неоднократно проводились раскопки на участках №№ 2-3-4 по пер. Кальвин в III-ем районе Будапешта по вскрытию крепости короля и королевы в Обуде. Недавно, одновременно со снятием старых зданий, нами были проведены археологические раскопки на участках №№ 1-3-7 на пер. Кальвин.

Целью настоящих раскопок является выяснение фортификационной системы восточной стороны крепости /фиг. 65./.

Нами раскрыты внутренние стены восточной стороны крепости, начиная с её северного угла и кончая южным, на протяжении 60 м.

Было определено, что строительство стен имело два этапа. Первый строительный период относится к XIII веку, тогда как второй имел место в XIV веке и характеризуется кладкой из щебня.

Нами был раскрыт также и восточный участок южной стены. Здесь фундаменты стен положены в непо потревоженный слой глины. Над фундаментом были расположены сначала два слоя щебня, а затем два слоя квадеров, дальше вверх стена была выстроена только из щебня. На квадерах мы нашли знак резчика в форме буквы А /рис. 264; фиг. 66-б/.

Восточная и южная стены крепости не сходились, глубина их фундаментов также различна /рис. 268./ Мы считаем поэтому, что к более ранней южной стене была пристроена восточная. На восточной стороне мы пытались обнаружить следы кладки внешней стены, но в новое время они были уничтожены.

Внутри крепостных стен нами обнаружено большое число стен средних веков и римской эпохи, напластования слоев. Их функции должны определить будущие исследования.

Раскопкам была подвергнута и замочная стена святилища часовни Св. Эржебет, имеющая два контрфорса /рис. 262./.

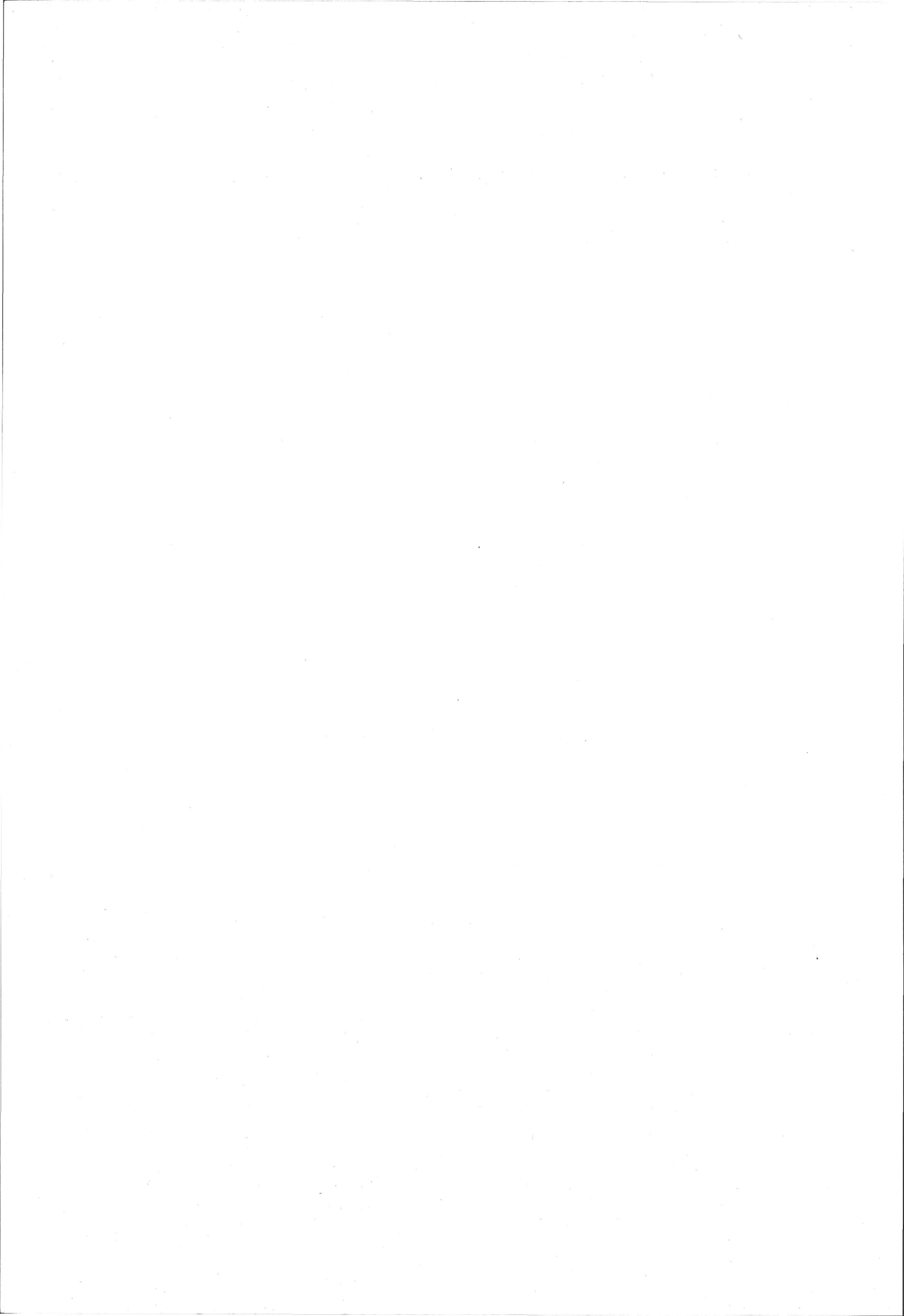
К югу от церкви мы обнаружили восточный ряд пиллеров притвора XIV века, которые были вскрыты в отдельных местах уже ранее /рис. 266./ Лопастные в разрезе пиллеры, основания которых имеют скошенный профиль, по своим размерам и форме сходны с теми, что были раскрыты ранее. Восточный ряд пиллеров был построен на более древнюю сровненную поверхность стен. Аморфная сейчас форма стен будет, вероятно, объяснена дальнейшими исследованиями /рис. 268./.

Восточные крепостные стены и ряд пиллеров не параллельны друг другу, а сужаются к югу. Между угловыми пиллерами и крепостной стеной мы обнаружили кладку, указывающую на существование здесь порога /рис. 267./.

Мы надеемся, что дальнейшие исследования, а также обработка археологических находок прольют свет на исторические факторы, связанные с крепостью короля и королевы в Обуде, на реконструкцию ее плана.

В воспроизведении топографии крепости исследования римских памятников дали новые важные сведения. Судя по ним, на севере крепость граничала с лагерем II-III вв., а с востока - с фортификационной стеной IV в. Таким образом, крепость была построена на внешнем юго-восточном углу сечения римских лагерей.

/фиг. 65-66, рис. 262-268/

AZ ÓBUDAI SZT. MARGIT EGYHÁZ ÉS KÖRNYÉKÉNEK KUTATÁSA

Az óbudai ásátások kulcskérdései közé tartozik a Szt. Margit egyház helyhezkötése, környéke helyrajzának tisztázása, a prépostsági és királynéi városrészt elválasztó utak egyes szakaszainak meghatározása.

A királynéi város középkori plébániájának kutatása nemcsak egyház- és művészettörténeti szempontból fontos, hanem történeti-helyrajzi szempontból is.

Az Óbudával foglalkozó történeti irodalom a királynéi város plébániájáról az idők folyamán összegyűjtötte a fennmaradt írásos adatokat - alighanem hiánytalanul. Legalábbis újabb, "perdöntő" források felbukkanásának vajmi kevés esélye van. Ezek után nem maradt más hátra, mint a régészeti módszer segítségül hívása.

A történeti adatokból világos, hogy a Szt. Margit kápolna - a későbbi plébániatemplom - a banai plébánia leányegyháza volt felbukkanásakor (1269)¹. Eredetileg - Kubinyi András szerint - Kovácsi vicus kápolnája.² Az 1355-ös Óbudát két részre osztó határozat tette meg plébániává a Szt. Margit kápolnát. I. Lajos király rendeletére az óbudai prépostnak le kellett mondania a királynéi város lakóinak közvetlen lelkipozásáról s a Szt. Margit kápolna emelkedett plébánia rangra. A plébános és a prépost viszonyát illetően - a rendelkezés szerint - a budai plébános és az esztergomi érsek jogviszonya lett az irányadó.³

A Szt. Margit egyház mint plébánia a török időkig fennállt. Plébánosait többször említik tanuként az oklevelek.⁴

Az óbudai történeti kutatásokban a viszonylag kisszámú forrásadat miatt és a Szt. Margit plébánia helyhezkötése fontosságának súlyát kellően nem értékelve a királynéi városrészt kutatásában, a klarisszák, Fehéregyház és a prépostság miatt sokáig háttérbe szorult a királynéi plébánia multjának feldolgozása.

Az óbudai emlékek buzgó kutatója, Bártfai Szabó László néhány történeti adat megemlítése után elegendőnek tartotta a kápolna dolgát a következőkkel elintézni: "Holléte ismeretlen, talán azonos az Óbudai Téglagyárban kiásott XI. századi kápolnával."⁵

Gárdonyi Albert sem foglalkozott részletesebben a királynéi plébániával és - különösebb indoklás nélkül - a Templom utcába helyezte.⁶ Ez a vélekedés mindamellett meggondolkodtatónak látszott. A Templom utcában áll ugyanis az 1744-1749 között emelt barokk főplébánia templom, amely egy XVIII. század eleji ideiglenesen épített kápolna helyére épült.⁷ Köztudomásu, hogy a XVIII. században előszeretettel építették az új templomokat a régi helyére, sok esetben a régi alapfalaira. Az óbudai barokk templom környezeténél kissé emelkedettebb helyen áll, ami újabb indítékot adott a környék kutatására. Hiszen a középkori templomokat, amennyiben lehetőség volt rá, igyekeztek annak idején a települések legkiemelkedőbb helyére telepíteni. Valószínűleg a XVIII. század eleji templom nem volt más, mint a török idők romjaiban átvészelt középkori templom felújított épülete, s e helyett épült a ma látható barokk templom.⁸

Az Óbudát évtizedek óta kutató Bertalan Vilmosnének az óbudai lakótelep építési munkáit megelőző időben csak egyszer nyílt alkalma, hogy a "gyanus" barokk templom környéke régészeti kutatását megkezdje. A templom É-i falában lévő elfalazott ajtónál folyta-

tott ásatást, a sportpálya területén. Ám a feltételezés akkor még nem nyert bizonyosságot, az ásató nem talált középkori falakat. Ez a fiaskó azonban önmagában kevés ellenbizonyíték volt a feltételezésre. Várható volt, hogy ha a templom belsejében, vagy a templomtól délre is lehetőség nyílik nagyobb felület kutatására, választ tudunk adni a kérdésre: lehet-e itt középkori templom. Mivel a barokk templom a prépostsági templomtól jóval délebbre fekszik, s közel a királynéi várhoz, ezért egy itt előkerülő esetleges középkori templom csakis a királynéi városrészhez tartozhatott.⁹

Folytatva a plébániatemplom történetével kapcsolatos kutatások ismertetését, Fügedi Erik uttörő jelentőségű tanulmányát kell a sorban megemlítenem. Fügedi Gárdonyi Albert feltételezése nyomán indult el, részletesen elemezve az 1355-ös határjárást, s az egyes óbudai házakra vonatkozó okleveleket.¹⁰ A Szt. Margit plébániát magánföldesuri patronátusnak határozta meg.¹¹

Óbuda 1355-ös megosztását Fügedi Erik úgy értékelte, hogy szerencsétlen intézkedés volt a városfejlődés szempontjából. Éppen abban az időben történt a megosztás, amikor Nyugat-Európában az addig megosztott városokat is sorra egyesítették. Voltaképpen nem is két, hanem három ura volt Óbudának: a prépostság mellett a királynén kívül a klarissza apácakolostor kiváltságai egyre növekedtek - a polgárság rovására.¹²

Óbudát azonban nem ekkor érte az első csapás. Ami fejlődését derékbatörte, a tatárjárás volt. 1241 előtt ugyanis az egyik királyi központ volt, míg utána egyike lett az ország többszáz mezővárosának. Nem Óbuda volt az egyetlen városunk, amelynek fejlődése a tatárjárás után azzal a sajátsággal járt, hogy megosztottá vált (vagy maradt). Jó példa erre Esztergom, Győr vagy Vác. S míg az óbudai polgárok életét a klarissza apácák nehezítették meg, Buda és Pest lakói már egy évszázaddal az óbudaiak előtt egy másik apácakolostor - a margitsziget domonkosok - egyre gyarapodó előjogai ellen háborogtak. Pest és Buda helyzete azonban több ok miatt szerencsésebb volt, míg Óbuda nem volt képes kiheverni a csapásokat. Jól mutatja ezt Óbuda iparának elemzése.¹³ A mészárosok számát és jelentőségét tekintve valószínű, hogy az Alföldről nyugatra tartó marhakereskedelem, illetve felvásárlás egyik jelentős központja volt Óbuda.

Fügedi Erik Óbuda képét új adatokkal egészítette ki és a testvérvárosok általános fejlődési képébe illesztette Kubinyi András monumentális feldolgozása.¹⁴ Kubinyi megkísérelte a Szt. Margit plébánia helye és környezete pontos meghatározását.

Az Árpád-kori Budapest történetének írója a Szt. Margit kápolna XIII. századi dézsma-kerületének a Kovács utcát (a mai Lajos utcával azonosította) határozta meg.¹⁵

Kubinyi András az 1355-ös, illetve a bővebb és módosított 1356-os majd az azt követő 1473-as határjárás elemzéséből indult ki. A királynéi vár előtt vezet a királynéi és a préposti városrészt elválasztó ut, keresztezve egy árkot, majd egy Dunához vezető utcán át mentek tovább a határjárók: "Per quam viam ante castrum tendit versus Danubium per vicum, qui incoatur inter domos Ladislai Tumpa dicti ex una parte, sub cuius domo est lapis longus fixus metarum, et ex alia parte Emerici filii Petri venit usque in rippam Danubii inter domos magistri altaris Beate Virginis et Nicolai sclavi ex alia parte, et abinde transit Danubium ad insulam leporum supradictam iuxta superiorem partem castrum diruti et ibi terminantur."¹⁶ Az 1473-as határjárás szerint a királynéi vár után egy sarokháznál le kell térni egy másik utcára, s így jutunk a határ mentén a Dunához, szemben a margitszigeti érseki vár romjával.¹⁷ Utóbbi utszakaszt Kubinyi a Serfőző utcával azonosította.¹⁸

Logikai uton kínálkozott az a helyrajzi megoldás, hogy a Szt. Margit kápolna, amely Fehéregyháza filiája is volt, a fehéregyházi nagyut, illetve annak folytatása mentén emelkedhetett. Ezt a feltételezést elfogadva Kubinyi András szinte száz százalékos biztonsággal határozta meg a mai főplébánia templomban a középkori plébánia hely szerinti utódját.¹⁹

A Szt. Margit egyház helyhez kötése az óbudai piac szempontjából sem közömbös. Egy 1468-as oklevél adataiból Kubinyi András arra következtetett, hogy a Szt. Margit utca metszette a piacteret, s a Szt. Margit templom - mivel feltehetően a róla elnevezett utcában állt - vagy a piactéren, vagy annak közvetlen közelében feküdt.²⁰

Mivel az óbudai rév a mai Árpád-híd hídfőjétől délre, közvetlenül a hídfő közelében lehetett (itt 1366-tól az óbudai klarissza apácák emberei szedték a révvámot), valószínű, hogy

ehhez közel volt a piac, esetleg közvetlenül is csatlakozhatott hozzá. A mai templom mindenképpen közel van a hidfőhöz, tehát kutatása - régészetileg - elsőrangú fontosságú.²¹

Mindezek alapján várható volt, hogy a mai templom környékének lehető teljes régészeti kutatása választ ad a következő kérdésekre: 1. van-e a mai templomnak középkori előzménye, 2. A középkori előzmény azonos-e a Szt. Margit templommal, 3. A templom valóban a piactér közelében (vagy a piactéren) van-e, 4. valóban a királynéi várost határoló ut közelében fekszik-e a templom. Mindezekre immár csak a régész ásója adhat feleletet.

1974 tavaszán a Templom utcában végig az uttest közepén gázcsőárkot ástak, s így lehetőség nyílt, hogy jelentős sáv rétegvizonyai tisztázódjanak. A r.kat. főplébániatemplomhoz érve az árok megtört és - szerencsére - a templomhoz közelítve haladt tovább. A templom D-i oldalbejárata előtti részen az árok északi fala mentén közel 10 m hosszúságban, átlagosan 1 m mélységig kőből rakott fal mutatkozott, amelynek külső síkját az árok ásásakor lefaragták. A falra merőlegesen két támpillérszerű építmény is látszott (melyeknek nagyobb részét az árok ásásakor kitermelték). A fal keleti vége iveltnek tűnt. A Ny-i részen megtört a gázcső árok, ezért az a falvégződés bizonytalan volt. dr. Bertalan Vilmosné - a földmunkákat figyelemmel kísérve - a leirt maradványokban egy templom falát látta. Jelen sorok írójának adott megbízatást arra, hogy a falak irányát és rendeltetését meghatározza.

Templomra utalt az árokban előkerült nagy mennyiségű csont (feltehetően temető maradványa) és a fal iránya (K-Ny).

Első Templom utcai ásatásunk 1974. március 11 - április 1. között folyt.

Először a K-Ny irányu hosszú falra merőleges falakra, valamint az ivelten hajló részre bontottunk rá. (67.ábra) A hajló fal külső síkja félkörívet ír le, míg a belső falsík - mint kiderült - 0,70 m mélységig szögben törik, lejjebb az is ivelt. A vélt támpillérekre rábontva sok bolygatott emberi csontot találtunk, ami szintén templom körüli temetőre utalt.²² Mellékletek híján a földült sírok korát nem lehetett eldönteni.

Az 1974-ben ásott gázcsőárkokkal párhuzamosan, attól délebbre két csővel már korábban is megbolygatták a területet, ezért a templomfaltól D-re rétegeket nem figyelhettünk meg. A korábbi csőlefektetéskor szedhették ki a keleti támpillér egy részét is. Sikerült tisztázni, hogy a K-Ny irányu falhoz négy támpillér csatlakozott. Keletről Nyugat felé haladva az 1-2. sz. hosszabb és vaskosabb mint a 3-4. sz.. A 3. sz. különösen keskeny. A 2-3. sz. közötti rövid falszakasz kövei és a falrakás módja eltér a többi résztől. Minden bizonnyal a megromlásodott (leomlott) falrészét újjal pótolták - feltehetőleg a török kiűzése után. (269.kép) A 4. sz. támpillér a többihez képest rövid, félhosszuságú. Folytatása egyben az építmény Ny-i zárófala. Ebből az É-D irányu falból Ny felé ágazik ki egy falszakasz, a járdaszinttől számítva 25-30 cm mélyen. E falszakasz D-i oldalán kiszedett kváderek helyét figyelhettük meg. (270.kép) A kváderek arra utaltak, hogy itt lehetett a járószint. A belső (északi) falsíkon vakolat nyomait fedeztük fel, ami az előbbi vélekedésünket megerősítette. A falunk és a barokk templom fala között bontási törmelékréteget találtunk. A Ny felé kiágazó falszakaszt az ásatás idején az építményünket (amelyet oldalkápolnának véltünk) a templom fő részéhez kapcsoló összekötő falnak láttuk. Ma inkább hajlunk arra, hogy a nyugati homlokzat előtti torony maradványával állunk szemben. E fal teljes hosszát nem tudtuk meghatározni, mert a barokk templom kiugrása állta utunkat. Egy kisebb kutatóárkot nyitottunk a barokk templom kiugrásától D-re, ez azonban negatív eredménnyel járt.

A templomunk szentélyén belül és kívül - amennyire a hely engedte - egy-egy kisebb árkot nyitottunk. A szentélyen belül a szögben törő fal alatt 1,10 m mélyen íves, a felsőtől némileg eltérő rakásu falat találtunk (a különböző falrakás azonban azuttal nem jelent különböző építési periódust!). 1,70 m mélyen római kori omladékréteg, kövek, s főleg tetőfedő cserepek darabjai jelentkeztek (273.kép). A tetőfedő cserepek között volt egy korhatározó, "Frigeridus dux" bélyeges is. Ezek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a templom alapozása egészen egy (vagy több) későrómai épület(ek) pusztulási szintjéig nyult le. A szentélyen kívül a belsővel egyező szinten jelentkezett a római törmelékréteg (271.kép). A gázcső árokban is végig ugyanebben a szintben találtuk meg a római omlási réteget, amelyre a templom déli falát és a támpilléreket alapozták.

Az ásátásnál nagy gondot okozott, hogy elkülöníthető rétegeket nem találtunk - a terület nagyfokú ujkori bolygatottsága miatt - s a római szint fölött keverten került elő a XIII-XV. századi kerámia. A félköríves szentélyzáródás mindenesetre XIII. századi építményre utalt - figyelembe véve az 1266-os adatot (amennyiben az építményt a Szt. Margit Kápolnával azonosítjuk).

A templom (vagy kápolna) ásátásának eredményei röviden összefoglalva tehát a következők: belső tere 10 m hosszú, szélessége 5 m lehetett (az északi fala a mai templom alá nyulik, azért pontos helye nem határozható meg). A templom keletelt, félköríves szentélyzáródású. Figyelembe véve az építmény kiterjedését, XIII. századi kápolnának megfelel, de XIV-XV. századi plébániatemplomnak kicsinek tűnt. Ezért az ásátás idején azt feltételeztük, hogy a megtalált építmény csak oldalkápolna, s a mai templom alatt van az a középkori templom, amelyhez tartozott. A történeti tényeket most újra átgondolva már nem tűnik valószínűtlennek, hogy a feltárt templom (s nem oldalkápolna) akár 1541-ig ellátta a királynői városrész plébániatemplomának funkcióját. Óbuda előbbieken vázolt visszafogott fejlődés-képébe beleillik egy ilyen - viszonylag szerény - plébániatemplom.²³ Mindenesetre az ásátást befejezve még az oldalkápolna verzió szerint kíséreltük meg folytatni a munkát.

Mindenekelőtt a feltárt templom (kápolna) körüli beépítettséget kellett tisztáznunk. Ebből a célból a barokk templom szentélyétől Ny-ra lévő térségen egy É-D irányú, a teljes térséget átfogó árkot huzattunk. Az 1 m széles árokban 0,20-0,30 m mélységtől kezdve bolygatott emberi csontokat találtunk az árok egész hosszában (bizonyára a XIII-XVIII. századi temető maradványait). Az árok déli szakaszán elsősorban római, északabbra római és középkori kerámia vegyesen került elő a bolygatott földből. 1,70 m mélyen egy vízvezetékcső mellett két római kori kámenca maradványai kerültek elő (272.kép). Attól északra pedig bolygatott rétegből egy román kori faloszlop egy darabját emeltük ki. Ebben a szintben végig az árokban római kori leletanyagot találtunk (terra sigillaták stb.). Az árok Ny-i oldalában, az árokfallal csaknem párhuzamosan római korinak látszó kőfal maradványaira bukkantunk (272.kép).

Az előbbi munkával párhuzamosan a Templom utca déli oldalán, a volt sportpálya területén két nagy É-D irányú (egyenként 4-4 m széles és 20 m hosszú) szelvényt huzattunk dőzzerrel. De 2 m mélységig csak ujkori bolygatott rétegeket találtunk.

A barokk templom főbejárata elé kanyarodó közmű árokban falcsonkok mutatkoztak - Bertalan Vilmosné megfigyelése szerint - megásásukra egyelőre nem kerülhetett sor (1976-ban várható).

A középkori templom környékének kutatását 1974. augusztus 28 - szeptember 2. között folytattuk. A kántorház lebontásával nyílt alkalom a Templom utcában újabb ásátásra, a középkori templomtól délkeletre (67. ábra). 10x2 m-es felületen 1 m mélységig markolóval kiszedettük a földet, tovább kézi erővel folytattuk a munkát. A markoló igen sok bolygatott emberi csontot szedett ki, ami azt bizonyította, hogy ezen a részen is folytatódott a középkor és ujkori temető. Az árok keleti falától 5,5 m-re 1,2 m mélységben falcsonkot találtunk, amelyet letisztítottunk s kiderült, hogy ÉNy-DK irányú. A fal két oldalán egy-egy kisebb szelvényt nyitottunk. Közép- és római kori kevert kerámiát találtunk. Sok terra sigillata töredék került elő s bebizonyosodott, hogy a fal római kori (a fal nagy szélessége és a falrakás módja is erre mutatott). Mivel a szelvényben középkori falat nem találtunk, római koros régésznek, Facsády Annamáriának adtam át további kutatásra a területet. (A későbbiekben kiderült, hogy a későrómai erődítmény része a fal).²⁴

Templomunk a későrómai erődítményen belül helyezkedett el. Minden jel arra utal, hogy a fal, noha a középkorban egyes részei a középkori felszín fölé emelkedhettek, a magyar időkben erődítmény szerepet nem játszott. Jelen tudásunk szerint a római kori erődítmények falait nem használták fel Óbudán valamiféle városfalhoz. Óbudának a középkorban - jelenlegi tudásunk szerint - nem volt városfala. A királynői és préposti városrész fejlettségét figyelembe véve ez nem is meglepő, inkább ellenkezője lenne az. Egyébként az 1355-ös, 1356-os, és 1473-as határjáró oklevél sem említ városfalat, pedig ha lett volna, említését nem lehetett volna megkerülni! Éppen ezért a török kori Óbuda ábrázolások, amelyeken egyes kutatók középkori városfalakat véltek felfedezni, nem felelnek meg a valószínűségnek (egyéb részleteik sem!).

Harmadik Templom utcai ásátásunkra 1975 telén került sor (február 24 - március 21). Abból kiindulva, hogy a kiásott templom oldalkápolna, engedélyt kértünk és kaptunk a templomon belüli ásátásra. Emellett a Templomtól délre, a volt kántorház telkén nyitottunk három kisebb kutatóárkot (építkezési terület és élő fák miatt nagyobb, összefüggő felület kibontására nem volt lehetőségünk.) 25

A barokk templomon belül a déli padosor helyén, az oldalbejárati részen, tehát a templom egészéhez viszonyítva kis területen nyílt lehetőségünk ásátásra. Az oldalbejáratnál nyitottuk az 1. szelvényt É-D irányban, ehhez csatlakozott - később összebontottuk a két szelvényt - a K-Ny irányú 2. szelvény, végül a 3. szelvény a gyóntatófülke helyén, a főbejárat-tól délre nyílt.

Az 1. szelvényben, annak D-i szélén a barokk templom alapozását találtuk meg, majd egy ujkori téglakripta került az utunkba. 2,5 m mélységig kevert közép- és római kori kerámia került elő.

A 2. szelvényben 1,5-2 m mélységben É-D irányú falat találtunk, tőle K-re járószintet 2,60 m mélyen. A fal és a járószint későrómainak bizonyult. (67. ábra)

A 3. szelvényben ledőlt - valószínűleg későrómai - fal részleteit találtuk meg 1-1,5 m mélységben (274. kép).

A barokk templomon kívül huzott árkokban egymásra épült ujkori falakat, pincét és téglamésztőgödört találtunk. Az erős bolygatás miatt rétegeket nem figyelhettünk meg. A falak közül mindhárom szelvényen ÉNy-DK irányban áthúzódó fal a legrégebb, a mai földfelszíntől 1,10 mélységben. Képét közreadjuk (275. kép), amely a K-i szelvényben látható részt ábrázolja. Pontos kormeghatározására egyelőre nem vállalkozhatunk.

Negyedik ásátásunk célja a középkori templomtól É-ra eső terület beépítettségének kutatása volt. Erre a Serfőző utca a sporttelep melletti házainak lebontása adott alkalmat. 1975. augusztus 4 - szeptember 11-ig tartó ásátásunkon a korábbiakhoz képest jóval nagyobb felület megfigyelésére nyílt alkalmunk.

Először a Serfőző utcára merőlegesen (É-D irányban) dózerrel huzattunk egy árkot. Géppel 1,6 m mélységig folyt a munka, ezt követte a kézi munkával végzett ásátás.

A szelvény déli végétől 0,5 m-re K-Ny irányú két, egymásra épült falat találtunk, melyek iránya egymástól némileg eltért. A felső fal ujkorinak bizonyult, az alatta lévő feltehetően középkori.

A nagyon omladékos föld miatt 1,6 m mélységben mélyíteni csak az árok középső harmadában tudtunk, átlagosan további 1 m-t haladva lefelé. A leirt faltól É-ra egy személgödör alját találtuk meg, későközépkori (XV. századi) anyaggal. Tovább É-ra egy DNy-ÉK irányú, feltehetően későrómai falat találtunk, majd ujkori pincék sora következett egy ujkori kuttal (tovább É felé).

Az ujkori pincéktől É-ra, átlagosan 2,6 m mélységben ÉNy-DK irányú későrómai házfalat találtunk, amelyből Ny-ra és K-re is osztófalak nyultak ki. É-D irányú nagy szelvényünkre merőlegesen huzott K-Ny irányú kisebb szelvényünkkel találkozó részen küszöbök is előkerült, előtte római járószinttel. A járószinttől K-re, abba belevágódva középkori L alakú falat találtunk (68. ábra).

Serfőző utcai kutatásainkat az Árpád-híd feljárója melletti terület átvizsgálásával folytattuk. Szelvényeket huztunk minden rendelkezésünkre álló területen. Munkánk célja egyrészt az volt, hogy tisztázzuk, a mai Serfőző utca középkori utca nyomvonalán halad-e, továbbá milyen a terület beépítettsége.

A Serfőző utca északi és déli ujkori házsora helyét meghatároztuk az ásatással (68. ábra). A mai utfelszín alatt átlag 0,5-0,8 m mélységben megtaláltuk a középkori utat (277. kép), az 1., 2., 5/a, 5/b, 6. szelvényben. A 7. szelvényben az ut szintje bolygatások miatt nem volt pontosan meghatározható. A középkori ut alatt 1,20 m-re a 6. szelvényben megtaláltuk a középkorival feltehetően azonos irányban futó római utat is (276. kép). A 7. szelvényben megtaláltuk a Serfőző utcára merőleges szelvény É-i végében előkerült L alakú középkori fal folytatását (278. kép). A 3. szelvény ujkori bolygatások miatt negatív volt. A 4. szelvényben egy középkorinak látszó fal került elő a szelvény D-i részén, a mai ház fala előtt.

Összefoglalva ásatásainkat, lezárt eredményekről nem adhatunk még számot. A tények: előkerült egy középkori templom, amely jelen pillanatban önálló építménynek látszik (a barokk templom belsejének esetleges teljes feltárása változtathat csak ezen a tényen). A templomot feltételesen azonosítottuk a Szt. Margit kápolnával, illetve plébániatemplommal. A gondot a templom és a piactér összefüggése okozza. A piactéren jelentős házak álltak - az oklevelek tanúsága szerint. Ennek a kritériumnak jelen pillanatban leginkább a Lajos utca 158.környéke felel meg.²⁶ A feltárt középkori templomtól D-re és Ny-ra nem volt beépítés, itt lehetett a középkori temető (templom kerítőfal nyomára eddig nem akadtunk). A templomtól K-re lévő rész egyelőre ismeretlen. A templomtól É-ra folytatott ásatás egy utca vonalát határozta meg, a beépítettségre csak szórványos nyomaink vannak, mint előzőekből is kiderült. A feltárt ut, irányát tekintve az 1355-ös stb határjárásban leírt határut egy szakaszával azonosítható, ami a királynéi vár után a Dunához vezet. Mindenesetre az 1975-ös ásatási területtől K-re és Ny-ra az ut további nyomvonalának meghatározásához több ásatásra lesz szükség.

Területünkön római maradványok továbbépítésére nem találtunk adatokat, a római falakat bizonyára építőanyag nyerése céljából bontották le. A térképekről látható (67.és 68.ábra), hogy a későrómai és a középkori falak iránya, a település e részének szerkezete eltérő volt.

A Lajos utca-r.kat. plébániatemplom vonalától keletre eső terület ásatásai vélhetőleg kellő adatokat szolgáltatnak ahhoz, hogy eldönthessük, a talált templom (vagy kápolna) minden kétséget kizáróan azonos-e a Szt. Margit templommal (kápolnával). A királynéi városrészben mindenesetre a plébániatemplom, vásártér és rév helyének és egymáshoz való viszonyának meghatározása a további ásatások központi kérdései közé tartozik.

(Ábrák: 67-68, képek: 269-278)

JEGYZETEK

1. Bártfai Szabó László: Óbuda egyházi intézményei a középkorban. Bp. 1935. 45.
2. Kubinyi András: Budapest története a későbbi középkorban Buda elestéig (1541-ig). Budapest története II. Bp. 1973. 12.
3. Fügedi Erik: Topográfia és városi fejlődés a középkori Óbudán. Tanulmányok Budapest Multjából XIII. Bp. 1959. 23. és 36.
4. Bártfai Szabó i. m. 66. 78. 96. 131. és 136. sz.
5. Uő. i. m. 46.
6. Gárdonyi Albert Bp. R. 14. (1945) 580.
7. Schoen Arnold: Óbuda multjából. Bp. 1935. 19-20.
8. A középkori templom és a mai templom összefüggéseire és egyéb óbudai vonatkozásokra kedves kollégáim, L. Gál Éva és Seenger Ervin hívták fel a figyelmemet, amit ezuton is köszönök nekik.
9. Köszönöm Bertalan Vilmosnénak, hogy korábbi ásatására felhívta figyelmemet. S köszönettel tartozom neki azért is, hogy lehetőséget kaptam az óbudai ásatási munkacsoporton belül a barokk templom és környéke kutatására, amelynek során igen sok hasznos tanácsot és utmutatást kaptam tőle. Hasonlóképpen köszönöm Kubinyi András segítségét történeti források vonatkozásában, Altmann Julia régészeti tanácsait, a római korosok részéről Sz. Póczy Klára és Parragi Györgyi támogatását.
10. Fügedi i. m. 23.
11. Uő. uo. 37.
12. Uő. 36.
13. Uo. 38.
14. Kubinyi i. m. i. h.
15. Budapest története I. Bp. 1973. 280. Azóta nyilvánvalóvá vált - a klarissza kolostor helyének ismeretében -, hogy a Kovács utca nem lehet azonos a mai Lajos utcával, mert a Kovács utca a kolostortól nyugatra feküdt. (Erre Kubinyi András hívta fel a figyelmemet, amit ezuton köszönök neki.)
16. Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei. Bp. 1938. 71. (1356-os oklevél.)
17. Kubinyi i. m. 11.
18. Uő. uo.
19. Uo. i. h.
20. Uo. 12.
21. Uo. i. h.
22. A templom körül a XVIII. században is temető volt.
23. Erre a meggondolásra Fügedi Erik hívta fel a figyelmem, amit ezuton köszönök meg.
24. Lásd Facsády Annamária vonatkozó tanulmányát jelen kötetben.
25. Ezuton köszönöm meg az óbudai főplébániatemplom plébánosának, Magoss Miklósnak megértő támogatását.

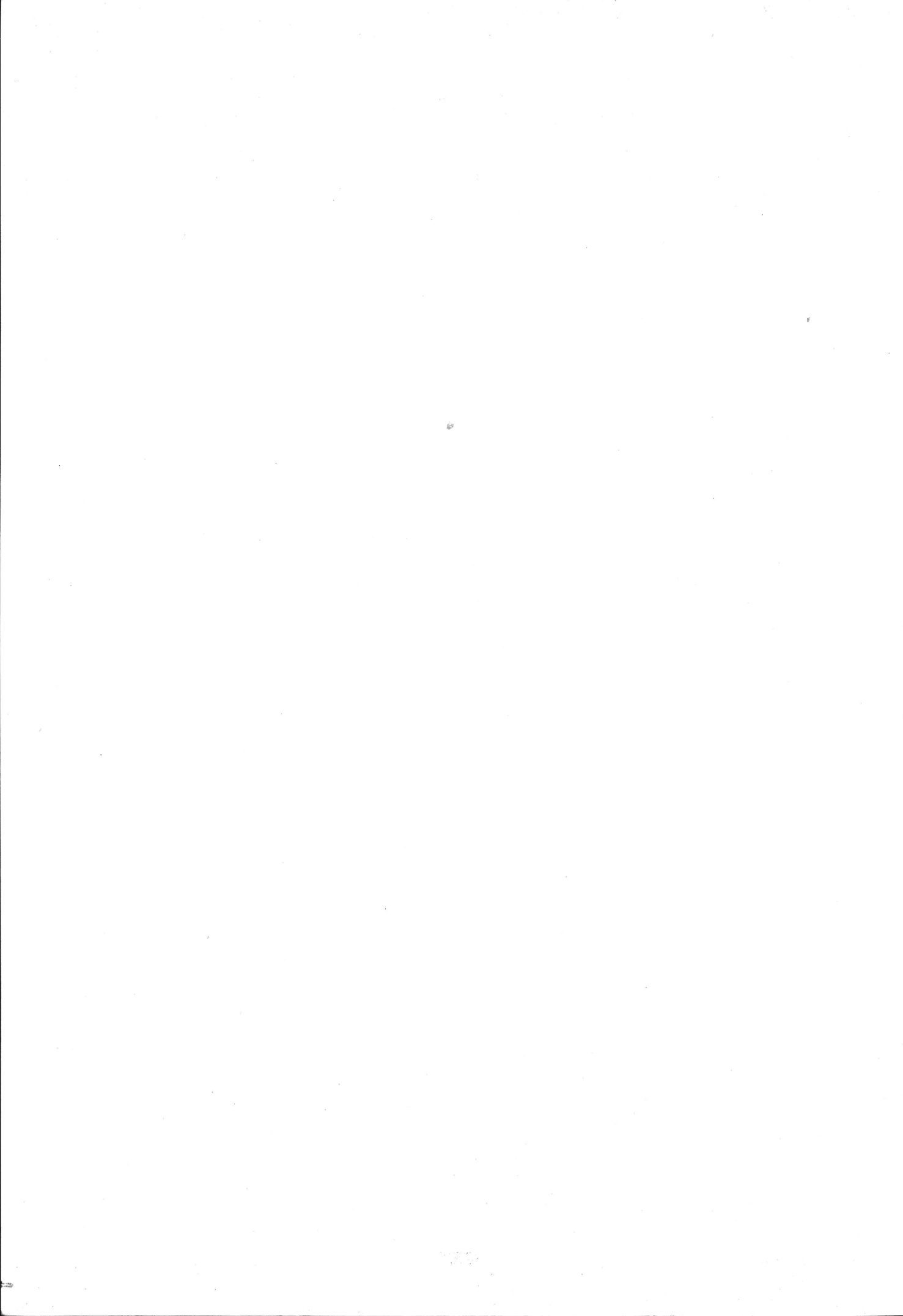
26. Lásd Bertalan Vilmosné e kötetben lévő vonatkozó tanulmányát.

Nem mulaszthatom el, hogy a fotósoknak, rajzolóknak, geodétáknak és ásatási munkásoknak egyenként és külön-külön köszönetet ne mondjak. Az ő odaadó, lelkes munkájuknak köszönhető, hogy az igen szoros határidők ellenére az ásatások eredményre vezethettek, s a dokumentációk kellő számban és minőségben elkészülhettek.

THE RESEARCH OF THE ST. MARGARET CHURCH AT ÓBUDA AND ITS VICINITY

A wall of east-west direction, was found during works of laying gas mains to the south of the Baroque Parish Church at Óbuda. By excavations it could be cleared that it was part of the ground-walls of a 10 m. long and about 5 m. wide 13th century church (or chapel) with a semicircular termination of its sanctuary, probably bearing a turret in its front, situated to the south of the Baroque church of today. Within the latter the author found Roman walls, so that at the moment it seems that the edifice turned up was not a side-chapel but an independent building. The church was, conditionally, identified as the St. Margaret Chapel of Óbuda which had been first mentioned in 1266. From 1355 on, St. Margaret Church became the parish church of the queen's district in the town of Óbuda. To the south and east of the church disturbed graves of medieval and recent-time cemeteries turned up. To the north of the church, southwards from the elevated approach of today's Árpád bridge, in Serfőző Street, the traces of a medieval (14-15th century) road, leading from east to west could be found, with a late Roman road of the same direction under it. The medieval road was probably part of the boundary separating the queen's district from that of the provost.

(Figures: 67-68, plates: 269-278)

ЧАБА ЧОРБА:

ИССЛЕДОВАНИЕ ОБУДАЙСКОЙ ЦЕРКВИ СВ. МАРГАРИТЫ И ЕЁ РАЙОНА

В Обуде, на ул. Темплом, к югу от главной приходской церкви в стиле барокко, во время кладки газопровода была обнаружена стена, идущая в направлении В-3. Раскопки на этом месте показали, что обнаруженная стена относилась к фундаменту церкви /или часовни/ XIII века, имеющей, вероятно, вышку на западной фасадной стороне и святилище, оканчивающееся полукругло. Она расположена к югу от церкви и стиле барокко и в длину имеет 10 м, а в ширину около 5 м. Внутри церкви в стиле барокко обнаружены римские стены. В настоящий момент можно предполагать, что средневековая церковь является не боковой часовней, а самостоятельным зданием. Гипотетично мы считаем ее часовней Св. Маргариты, упомянутой впервые в 1266 г. С 1355 г. часовня стала приходской церковью тех кварталов города, которые принадлежали королеве. К югу и востоку от церкви были обнаружены потревоженные захоронения могильника средних веков и нового времени. К северу от церкви, то есть к югу от въезда на современный мост Арпада, на ул. Шерфёзе нам удалось открыть следы средневековой /XIV-XV век/ дороги, идущей в направлении В-3, и под ней - следы позднеимской дороги того же направления. Повидимому, средневековая дорога являлась отрезком той границы, которую наметили в 1355 году для ограничения квартальных районов королевы от кварталов, принадлежащих препосту.

/Фиг. 67-68, рис. 269-278/